

Isten követei

Karácsonykor szerte mindenütt, otthon és templomban, egyaránt fölcsendül a „Mennyből az angyal” vagy „Az Istennek szent anyala”. Bőségesen lehetne még idézni a karácsonyi énekkincsből példákat Isten köve-

Török József liturgiátörténész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának egyetemi tanára.

teinek égi vigasságáról, s nélkülük az ünnep hangulata lenne szegényebb. E felületes megállapítás azonban azt sugallja, hogy az angyalok nem többek, mint hangulati elemek, régen elmúlt, gyermekkori karácsonyok csillagszóróihoz meg angyalhajas fenyőfáihoz hasonlatosan. A XX. század teológusai közül számosan vélekedtek így, elegendő csak Karl Rahner jezsuita teológust idézni példa gyanánt. „Az Újszövetségnek az angyalokra vonatkozó kijelentései magukon viselik a későzsídó angyalképzetek hatását, egészében véve azonban józanabbak.” Ez utóbbi megengedés bizony leereszkedő vállvergetésnek tűnik, csak éppen az nem derül ki belőle, hogy az ünnepezt teológus a sugalmazott szerzőket vagy pedig az angyalokat akarja némileg kárpótolni az „angyalképzetek” szigorú hangú fölelegetése miatt, vagy esetleg mindkettőt? Az evangélisták valószínűleg kézlegyintéssel, az angyalok pedig enyhe szárnyshintással napirendre térnének eme kijelentés fölött, csakhogy az idézett szerző folytatja: „Az angelológia ama tételének felállítására, hogy az angyalok tiszta szellemi lények (Aquinói Szent Tamás), csupán a IV. Lateráni Zsinat egyik tanítói megnyilatkozása adott alkalmat, amely az angyalokat létezőknek feltételezi.” Vagyis, e mondat központi állítása szerint a XII. egyetemes, IV. Lateráni Zsinat (1215) amikor dogmát fogalmazott meg az angyalok létével és szellemi természetével kapcsolatban, akkor nem kijelentett, hanem pusztán feltételezett, ha pedig feltételezett, akkor legföljebb a zsinati atyák egyéni vélekedését tükrözhetette, nem pedig az Egyház tanítását adta közre. Következésképpen, a hit mezejéről az angyalok eltávolítandók, hiszen még az evangéliumok is „későzsídó képzetek” hatása alatt állnak, igaz, azoknál „józanabbak”. A II. Vatikáni Zsinat után ez a nézet a miseliturgia reformja során jelentkezett, amikor az egyik francia szakember, Mgr. Pierre Jounel, neves liturgiátörténész (1978-ban két pápatemetés liturgikus rendezője) javasolta: a *Sanctus* éneklése előttről hagyják el az angyalok fölelegetését. A javaslattevő saját elmondása szerint az egyik olasz bíboros nekiszegezte a kérdést: tehát az angyalok mától kezdve nem léteznek? Mire ő elállt az *aggiornamento* szellemében megfogalmazott és szerinte életképes ötlettől.

Az anekdoták, egyéni vélekedések *pro* és *contra* fölelevenítése helyett hívjuk segítségül a Szentírást és az egyházatyák gondolatait, mit mondanak 1995 karácsonyán az angyalokról? A biblikus tudósok mellett minden Krisztusban hívőnek joga és kötelessége Isten írott üzenetének tanulmányozása, üssük fel mi is a Szentírást: mit tanít Isten követeiről?

Az Újszövetségi Szentírás egyik legkésőbbi részében, a Zsidókhöz írt levélben olvasható az angyalok meghatározása: „szolgáló lelkek, azok szolgálatára rendelve, akik majd öröklük az üdvösséget” (Zsid 1,14). Ez a megállapí-

tás – amely egyben kinyilatkoztatott hitigazság, tehát igazságtartalma nem az ember értelmi belátásától függ – összegzi mindazt, amivel a Szentírásban lép-ten-nyomon találkozunk az Istentől jövő tanítást nyitott szívvel befogadó keresztény. Természetesen a kinyilatkoztatás az angyalokkal kapcsolatban is fokozatos, lépésről lépésre haladva bontakozik ki. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy Isten állandóan figyelembe veszi az általa teremtett ember befogadóképességét, és a közölt hitigazságokkal nem megfélemlíteni akarja, hanem magához vonzani. Isten önmagát is fokozatosan mutatta meg, és mindig nagy tetteiben, nem pedig színről színre. Amint a zsidó nép elfogadja kiválasztottságát és az egyetlen Istennel kötött, visszavonhatatlan és fölbonthatatlan szövetséget, úgy lesz egyre világosabb Isten szolgáinak, az angyaloknak a szerepe, feladata, működése.

Jahve küldötte – héberül *malak Jahve* – eleinte segítő szellemi teremtményként jelenik meg, akit az emberek bizalommal, örömmel fogadnak. A Teremtés könyvében Izmael születését Isten angyala közli Hágárral (16,7–13), a Kivonulás könyvében pedig az ugyancsak Isten angyalának nevezett személy védelmezőn halad előbb az izraeliták csapata előtt, majd mögött (14,9). Kánaán elfoglalása előtt az Úr ezt közli választott népével: „Nézd, előtted küldöm angyalom, hogy őrizzen utaidon és elvezessen arra a helyre, amelyet kijelöltem. Tiszteld őt, hallgass szavára...” (Kiv 23,20–21).

Az angyal tehát különbözik Istentől, neki alárendelt szerepet tölt be, az ő parancsait teljesítve irányítja a kiválasztott személyt, segíti annak cselekedeteit.

Az ókor végén s egyben a középkor küszöbén álló Nagy Szent Gergely pápa (590–604) szerint „a Szentírás majd minden lapja tanúsítja, hogy vannak angyalok”. Az elveszett paradicsomot kerubok őrzik (Ter 3,1), a pátriárkáknak úgyszólván állandó társa az angyal. A már említett Hágáron kívül megjelenik Ábrahámnak és rászól az égből, hogy ne sújtson le az ártatlan Izsákra, majd utódaira vonatkozó ígéretet tesz neki (Ter 22,11–18). Jákób álmában Isten angyalait látja, amint az ég és a föld között közlekednek (Ter 29,12). Jákób ebből a látomásból döbben rá Isten jelenlétére s nyitja meg szívét, hogy az Úr szavát befogadja. A keruboknak feladat jut a szövetség szimbólumával kapcsolatban, mert szárnyaikkal beárnyékolják a szövetség ládáját (Kiv 25,18–20); majd Salamon a templom építésekor utasítást kap kerubok képmásainak készítésére, s a templom legbensőbb részében való elhelyezésére (1Kir 6,23–29).

A királyok korától kezdve a választott nép határozottan tudja és állítja, hogy Jahve az egyetlen, minden nép Ura, Istene, mennyei király, mindenható, elképzelhetetlen és felfoghatatlan. A szellemi teremtmények új feladatkörben jelennek meg: Isten udvartartásának tagjai, hathatósan érzékeltetik Isten és az emberek közötti távolságot éppen azzal, hogy az ő teremtett voltak is világgossá válik a zsidó nép előtt. Az első angyaljelenségeknél időnként fölvetődik: az angyal nem más, mint maga Jahve, az ő megnyilvánulása látható alakban itt a földön. Erre Mózes és az égő csipkebokor esete a legszemléletesebb példa, mert először arról olvasunk, hogy „Isten angyala jelent meg neki a tűz lángjában”, majd „Isten megszólította a csipkebokorból” (Kiv 3,1–6). A királyok idejében már nincs több kétségnek helye, az angyal kifejezetten csak közvetítő, Jahve és a szellemi teremtmény élesen elkülönül egymástól.

A próféták hivatásában és működésében az angyalok tevékeny részt vállalnak, feladataik elkülönülnek, véghezvitt tetteik erkölcsi minősítésben részesülnek.

Az angyalok virrasztanak az emberek fölött (Tób 3,17; Zsolt 91,11), Isten elé viszik az igazak imádságait (Tób 12,12) és intézik a nemzetek sorsát (Dán 10,13–21). Ezekiel próféta az első, akinek angyal magyarázza el látomása értelmét (Ez 40,3–40). Zakariás szintén részesült ebben a kiváltságban (Zak 1,8–2,17). Ez a jelenség természetes folytatása annak, ami jóval előbb Izajás prófétával történt. Az ő száját ugyanis angyal tisztította meg égő parázssal, hogy alkalmassá váljon Isten üzenetének hirdetésére (Iz 6,6–8), miután bepillantott az angyalok dicsérő-magasztaló szolgálatába: „Abban az időben, amikor meghalt Uzija király, láttam az Urat. Magas és főszege királyi széken ült, és uszálya betöltötte a templomot. Szeráfok lebegtek fölötté: mindegyiknek hat-hat szárnya volt. Kettővel befödtek arcukat, kettővel befödtek lábukat, s kettővel lebegtek... És harsány hangon mondogatták egymásnak: »Szent, szent, szent a Seregek Ura, dicsősége betölti az egész földet!« Még a küszöbök alapjai is megrendültek harsány hangjuktól, és a templom tele lett füsttel. Erre így szóltam: »Jaj nekem, végem van, mert tisztátalan ajkú ember vagyok, és tisztátalan ajkú nép között élek, mégis szememmel látom a Királyt, a Seregek Urát.« Akkor az egyik szeráf odapüült hozzám, a kezében izzó parazsat tartott, amelyet csípővással az oltárról vett. Megérintette vele az ajkamat, és így szólt: »Nos, azáltal, hogy ez megérintette ajkadat, eltűnt gonoszságod, és bocsánatot nyert a bűnöd.« (Iz 6,1–7). A próféta ezután, az angyal hangjától élesen megkülönböztetve, az Úr szavát hallotta.

Dániel prófétától kezdve pedig a végidőkre vonatkozó jóslatok állandó szereplői az angyalok (Dán 8,15–19), egészen a Jelenések könyvével bezárólag.

Újdonság még, hogy az angyalok névtelen seregeiből kiemelkedik három néven nevezett, és nevük az emberek előtt föltárja személyiségük jellemző vonásait. Mihály, vagyis Micha-El nevének jelentése: „Ki olyan, mint az Isten?“, és nagy fejedelemlékiént, az angyalok vezéréként jelenik meg (Dán 10,13–21; 12,1). Gábor, vagyis Gabri-El nem más, mint „Isten hőse“ (Dán 8,16; 9,21); Ráfa-El pedig ennyit tesz: „Isten gyógyít“ (Tób 3,17; 12,15). Kiemelkedő feladataikból eredően ők az arkangyalok, és ahhoz a hét angyalhoz tartoznak, „aki mindig készen áll arra, hogy az Úr fölszege színe elé lépjen“ (Tób 12,15).

Az Újszövetség az angyalok feladatait sorra kapcsolatba hozza Jézus Krisztusnak mint Messiásnak a küldetésével. Az Ószövetség megszokott nyelve továbbra is használatban marad, a korabeli jámbor zsidó hagyomány igazságtartalma szintén átmentődik. Ezt példázzák az elnevezések, mert az arkangyalok (1Tesz 4,16; Júd 9) mellett említésre kerülnek a kerubok (Zsid 9,5), a trónok, uralmak, fejedelemségek, hatalmasságok (Kol 1,16), valamint az erősségek (Ef 1,21). Az újszövetségi szerzők, bár mindezt szükség szerint említik, mégsem tartják a kinyilatkoztatás elsődleges közlésének, hanem inkább másodlagos elemnek, amelynek azonban minden másodlagossága mellett is megvan a maga pótolhatatlan helye és szerepe. A kinyilatkoztatott igazságok egymással összefüggő, szerves egésze válna szegényebbé és hiányossá, ha az Egyház akármikor, a korszellemnek engedve, az angyalokra vonatkozó, másodlagos jellegű igazságokról megfeledezne, vagy feladná őket.

Gábrriel arkangyal először a megtestesülés szolgájának és hírnökének szerepében jelenik meg, amikor Zakariás papnak hírül adja fia, János születését, aki majd az előfutár lesz (Lk 1,11–20). Hat hónappal ezután Gábrriel Máriát keresi föl Galilea Názáret nevű városában, s közli vele Isten rendelését: ő lesz a Messiás anyja (Lk 1,26–38). Jézus születésekor az Úr angyala adja hírül a pásztyoroknak a Megváltó születését, majd nagy mennyei sereg vagyis angyalok sokasága zengi a megtestesülés és születés dicsőségét (Lk 2,8–14). Mária jegyese, József az Úr angyalától kap bátorítást, hogy az áldott állapotban lévő Máriát magához vegye (Mt 1,18–24). A napkeleti bölcsek álmukban kapnak figyelmeztetést, nyilvánvalóan egy angyaltól, hogy a vérszomjas Heródest kikerülve térjenek haza (Mt 1,12). Heródes galád tervének megvalósulását angyal segít megelőzni, mert Józsefet figyelmezteti, hogy a gyermekkel meg anyjával meneküljön Egyiptomba (Mt 1,13–14). Az Úr angyala adja tudtul Józsefnek Egyiptomban Heródes halálát, ami egyet jelent a hazatérés lehetőségével (Mt 2,19–21). Később az evangéliumok arról beszélnek, hogy Jézust a negyvennapos pusztai böjtje alatt az angyalok szolgálják (Mk 1,13; Mt 4,11). Jézus nyilvános működése során többször említi az angyalokat. A kicsinyek angyalai szüntelenül látják Istent (Mt 18,10), az Emberfia az őt megvallókat Isten angyalai előtt megvallja (Lk 12,8–9), a végítéletkor az Emberfia elküldi angyalait (Mt 13,41). A feltámadáskor angyal hengeríti el a követ a sírűreg elől, majd közli az asszonyokkal a nem várt hírt (Mt 28,2–7).

Ez a teljesnek nem mondható felsorolás elégségesen tanúskodik az angyalok üdvtörténeti fontosságáról. Jézus tanítása a keresztények előtt egyértelművé tette az angyalok szerepét, feladatkörét. A II. században élt Athénagoras ezért vallhatta: „Az angyalok Isten teremtményei. ... Azért hívta létre Isten az angyalokat, hogy gondját viseljék az általa elrendezett dolgoknak, hogy a mindenséga egyetemes gondviselése Istenre, a részleges gondviselés pedig az angyalokra tartozzon.” Cézáreai Özséb, amikor az angyaloknak jutottat tiszteletről szólt, szigorú határt vont az egyedül Istennek kijáró imádat és a teremtmény angyaloknak megadott tisztelet között. Szent Ambrus milánói híveit buzdította, hogy kérjék az angyalok segítségét, támogatását. Szent Ágoston abbeli félelmében, nehogy észak-afrikai hívei az angyalokat összekeverjék a pogányok által segítségül hívott szellemekkel, démonokkal, híveit óvatosságra intve megtalálta az a tömör megfogalmazást, ami a továbbiakban mércéje lett a keresztény gondolkodásnak: „Az angyalokat szeretetben tiszteljük és nem szolgátságban.”

Szent Ágostonnak ez az egyetlen mértéktartó mondata eloszthat minden félelmet, amely valamiféle babonás nézet visszacsempészését véli fölfedezni abban az egyházi tanításban, miszerint az üdvtörténetet nem lehet büntetlenül angyaltalanítani. Karácsonykor tehát az angyalok énekbeli megidézése nem a vallási folklórnak, az elveszett gyermekkor iránti nosztalgiának vagy egészen egyszerűen a gyermekek meseéhségének tett engedménye, hanem az üdvösségünkért történtek hűségese felidézésének a következménye és követelménye. Miért lenne az ember számára sérelmes, hogy e kiváltságos küldöttek dicsőséget énekeltek a betlehemi pusztában Istennek és békességet hirdetnek minden jóakarató embernek? Éppen ellenkezőleg, az ember főlemel-

se az, hogy csatlakozhat az angyalok énekéhez a karácsonyi szent időkben valamint a *Sanctus* éneklésekor végig az egész esztendőben.

Karácsonykor, az Újszülött előtt állva a zsoltáros szavaival kérdezhetjük:

„Micsoda az ember fia, hogy megemlékezel róla?
Az angyaloknál csak kevéssel tetted kisebbé,
dicsóséggel, nagysággal koronáztad meg őt.”

A kérdésre válaszul pedig megtudjuk, hogy az emberek (Zsolt 8,5–6) az angyalokkal együtt dicsérhetik – és kell, hogy dicsérjék! – mindennek Urát, Istenét, szemlélvén a megtestesülést.

Akathisztosz Imnosz

1. ikosz

Angyali követ száll az egekből a földre,
üdvözleni az Istenanyát,
s míg szól szava testtelenül,
íme testet ölt szeme előtt az Úr.

Álmélkodik, gyökeret ver a lába, imígy szól:
Üdvözlégy, aki által öröm piroslík,
üdvözlégy, aki által az átok eloszlik,
üdvözlégy, akit Ádám bűnös szava hívott,
üdvözlégy, aki Évát megszabadítod,
üdvözlégy, magasság, akit emberi ész sose ér fel,
üdvözlégy, mélység, akit angyali szem sose ér el,
üdvözlégy, te dicső, a Király ünnepi trónusa,
üdvözlégy, kinek kezében a világ minden java,
üdvözlégy, akiből árad a nap melege,
üdvözlégy, anyaöl, az isteni test öle,
üdvözlégy, aki által megújhódik a teremtés,
üdvözlégy, akiből ímé kivirul a Teremtő,
üdvözlégy, szeplőtelen Asszony.

Bámul mindezekben, de nem riad meg a Szűz,
s így szól Gábrriel előtt:

Milyen különös szavakat szólsz!

Ha nem vettetik el a mag,

Hogyan foganhat a föld?

Hogyan is lenne áldott a testem? Mit jelentsen ez alléluja?

Ritoók Zsigmond fordítása

4. ikosz

Hallván a pásztorok, amint az angyalok
dicsérik Krisztusnak megtestesülését,
és nyomban a nagy Pásztorhoz futva
azt látják, ime: Bárány ő, hibátlan,
Mária szűzi méhének magzatja, akinek Anyját így magasztalták:

Örvendj, ó, Bárány és Pásztor Anyja,
örvendj, ó lelkes bárányok akla.
Örvendj, láthatatlan ellenség elhárítója,
örvendj, Paradicsom kapuinak megnyitója.
Örvendj, hisz az égiek a Földdel együtt vigadnak,
örvendj, hisz a földiek az éggel együtt ujjongnak.
Örvendj, apostolok beszédes ajka,
örvendj, vértanúk győztes bizodalma.
Örvendj, szilárd hitnek állandó támasza,
örvendj, kegyelemnek fényes bizonyosága.
Örvendj, ki által Hádész megszegyenül,
örvendj, ki által mi fénybe öltözünk.
Örvendj, szeplőtlen Menyasszony!

Istenhez vezérlő csillagot látván a bölcsek,
követték fényes, tündöklő útját,
és mintha csak a lámpásuk volna,
véle keresték az erős Királyt;
s midőn elérték az Elérhetetlent,
örvendtek néki, s így kiáltottak: Alleluja!

7. ikosz

Új alkotást mutatott fel az Alkotó nekünk
– akik mindannyian általa lettünk –,
mikor a szűzi méhből kisarjadt,
s milyen addig volt, sértetlen hagyta;
látván a csodát, Atyját dicsérik, imígy kiáltva:

Örvendj, ó romlatlanságnak virága,
örvendj, önmegtagadás koronája.
Örvendj, ki sugárod a feltámadás jelét,
örvendj, ki mutatod az angyalok életét.
Örvendj, pompás gyümölcsfa, mely hívőket táplál,
örvendj, árnyas lombú fa, mely sokakat enyhít.
Örvendj, ki méhedben hordod a tévelygők Útmutatóját,
örvendj, ki világra hozod a foglyok Szabadítóját.
Örvendj, Igaz Bírónak engesztelése,
örvendj, sok vétkezőnek kegyelmezése.
Örvendj, köntöse a bátorság mezítelenjeinek,
örvendj, szeretet, mely által minden vágyak legyőzetnek.
Örvendj, szeplőtlen Menyasszony!

A különös szülés láttán váljunk külön a világtól,
elménket az egekbe emelve;
hiszen azért jelent meg a magasságos Isten
alázatos emberként a Földön,
hogy a magasságba emelje azokat,
kik így kiáltanak Hozzá: Alleluja!

Berki Feriz fordításai